

Gud versus Darwin?

Det er tid for å se litt nærmere på den angivelige motsetningen mellom vitenskap og religion, skriver Vidar Enebakk.

I året som gikk ble det markert at det er 200 år siden Charles Darwin ble født, og 150 år siden utgivelsen av *On the Origins of Species* (1859) hvor han lanserte sin teori om evolusjon gjennom naturlig seleksjon. I forbindelse med dobbeltjubileet ble det utgitt to bøker på norsk: Den tverrfaglige antologien *Darwin. Verden ble aldri den samme* (Gyldendal 2009), redigert av Dag O. Hessen, Thore Lie og Nils Chr. Stenseth, samt *Darwins teori. Evolusjon gjennom 400 år* skrevet av Erik Tunstad (Humanist forlag 2009). Hvordan framstiller de den angivelige konflikten mellom religion og vitenskap? Og hvor kommer bøkene eventuelt til kort når det gjelder forholdet mellom Gud og Darwin?

Her skal det altså ikke handle om forholdet mellom biologi og samfunn knyttet til sosiobiologi og evolusjonspsykologi, en debatt som nok handler mer om Richard Dawkins enn om Charles Darwin, og som ifølge Dag Hessen er en «stråmannsdebatt» fra 1980-tallet (Klassekampen, 7. oktober 2009). Fokuset er på forholdet mellom vitenskap og religion: Har Darwin gjort Gud overflødig? Er det en nødvendig motsetning mellom darwinisme og kristendom? Eller kan folk som tror på Gud også tro på Darwin? Det mest brennbare spørsmålet er likevel dette: Hvordan bør skolebarn bli undervist om forholdet mellom den vitenskapelige utviklingslæren og den kristne skapelsesberetningen?

I antologien om Darwin skriver Stenseth og Hessen om «kampen mot Darwin» og «angsten for Darwin». Stenseth løfter fram et norsk eksempel fra 1984 da Kjell Magne Bondevik som kirke- og undervisningsminister ville revidere læreplanene for å sidestille darwinisme og kreasjonisme. Det samme eksempelet trakk Stenseth fram i en kronikk om «Bondeviks mislykkede kamp» i forbindelse med lanseringen av boka (Klassekampen, 14. februar 2009), og han setter dette i sammenheng med kreasjonismedebatten i USA.

Det er likevel litt pussig at Stenseth, etter mer enn 20 år, fremdeles trekker fram Bondevik-episoden som bevis på at det også i dag finnes sterke krefter i Norge som vil fjerne evolusjonslæren fra pensum i skolen. Jeg mener slik skremselspropaganda er unødvendig, og at Stenseth i for stor grad trekker veksler på den amerikanske debatten.

Også Hessen legger i vei om skepsis, mistro og misforståelser i forhold til evolusjonslæren. Ifølge Hessen er det hele 55 prosent av befolkningen i USA som ikke tror på evolusjon, og også han trekker raskt parallellen til Norge. Problemet er bare at det statistiske tallmaterialet han selv refererer, viser det motsatte: Nordmenns holdninger til evolusjonslæren er stabile eller mer

positive, mens de negative responsene er synkende. Stadig færre nordmenn betviler altså utviklingslæren. Dette nevner ikke redaktørene med ett ord. Snarere gir de inntrykk av at Darwin i dag er truet også i Norge. Både Stenseth og Hessen bidrar til å forsterke forestillingen om en motsetning mellom vitenskap og religion, selv om deres ambisjon antakelig er det motsatte. I forlengelse av det Steven Jay Gould i sin tid kalte «non-overlapping magisteria», er det fullt mulig for naturvitere å anerkjenne at vitenskap og religion kan leve side om side som atskilte autoriteter eller kunnskapskulturer.

Konflikten oppstår når kristne vil trekke inn Gud som forklaring i vitenskapelige spørsmål med støtte i en bokstavelig lesning av bibelens skapelsesberetning. Slik var situasjonen i USA på 1980-tallet, da kreasjonister argumenterte for å sidestille evolusjon og religion i naturfagstimene ved offentlige skoler. Dette ble imidlertid avvist da spørsmålet kom opp i rettssaken McLean vs. Arkansas Board of Education (1982), og i rettssaken Edwards vs. Aguillard (1987) fastslo Høyesterett at det i forlengelse av den amerikanske konstitusjonens skille mellom kirke og stat var ulovlig å undervise religion i naturfagstimene. Det var på denne tiden Bondevik lanserte sitt reformforslag i Norge, men forsøket ble avverget av naturvitere som Svein Sjøberg og Nils Chr. Stenseth.

Problemet er bare at de kristne kreasjonistene siden den gang har omgruppert seg og lagt om retorikken til det som i dag kalles «Intelligent Design» (ID). Etter nederlagene i rettssakene på 1980-tallet, gikk de bort fra en religiøs framstilling av jordas skapelse og begynte å argumentere mer vitenskapelig om naturens iboende fornuft, formål og forsyn. Siden tidlig på 1990-tallet har ID-tilhengerne insistert på at deres posisjon er vitenskapelig fundert, ikke religiøst motivert. Dette reiser helt andre konstitusjonelle spørsmål i USA, samtidig som det fordrer nye motargumenter fra dem som forsvarer Darwin og utviklingslæren også i Norge. Her kommer Stenseth og Hessen til kort, ettersom de ikke engang går inn på den nyere ID-retorikken og dens angivelige vitenskapelige utgangspunkt. Dersom trusselen fra kristne kreasjonister i Norge virkelig er så sterk som Stenseth og Hessen antyder, vil de trenge bedre argumenter enn sitt noe abstrakte forsvar for vitenskap og rasjonalitet.

Erik Tunstad, derimot, tar tak i den nye ID-retorikken og fillerister den med utgangspunkt i rettssaken *Kitzmiller v. Dover Area School District* (2005). Her ble det avdekket hvordan konservative krefter siden slutten av 1980-tallet strategisk hadde omskrevet kristen kreasjonisme til den mer vitenskapelige ID-varianten. Dommeren i rettssaken konkluderte at også ID var religiøst fundert, og Tunstad kan triumferende slå fast at det kun er kreasjonisme i nye klær. Dagens debatt i USA viser likevel at saken er mer komplisert, ikke minst fordi ID-tilhengerne fremdeles kan hevde at deres argumenter ennå ikke er gjendrevet vitenskapelig, men bare feilaktig avvist som religion. Samtidig kommer mye av den skarpeste kritikken i dag fra kristen-konservative kretser, som hevder at den vitenskapstro ID-retorikken også sparker beina under deres religiøse og bibeltro kreasjonisme.

Det store svakheten med boka *Darwins teori* er at Tunstad omskriver vitenskapshistorien som om

det eksisterer en nødvendig motsetning mellom vitenskap og religion. På Darwins tid var dette ikke selvsagt, og Darwin selv var i beste fall agnostiker. Andre aktører på den tiden som Asa Gray, Darwins nære venn og fremste forsvarer i USA, var personlig kristen og samtidig professor i naturhistorie ved Harvard University. Også flere av de senere bidragsyterne til den moderne evolusjonære syntesen var religiøse, for eksempel Theodosius Dobzhansky som skrev *Genetics and the Origins of Species* (1937) og samtidig var ortodoks kristen. Tunstad tilnærming er tendensiøs, og han overfører sine egne verdier og vurderinger på vitenskapshistorien.

Darwins teori gir en innføring i evolusjonslærens utvikling gjennom fire hundre år, men avrundes med en aggressiv og antireligiøs dogmatisme med henvisning til den norske foreningen Skepsis – en forening Tunstad selv var med å stifte sent på 1980-tallet. At boka er utgitt av Humanist forlag, hvor Human-Etisk Forbund er en hovedaksjonær, forsterker bare inntrykket av at Tunstad har en antireligiøs agenda som faktisk virker forstyrrende både på formidlingen og forståelsen av Darwin. Dette står i skarp kontrast til den ovennevnte framstillingen hos Stenseth og Hessen, som tross for mine innvendinger er mye mer nyansert. Tunstads kritikk av kristen dogmatikk blir selv dogmatisk.

Den internasjonale Darwin-debatten kan bidra med andre perspektiver der de to norske bøkene kommer til kort. Så hva skal barna lære på skolen? En kontroversiell tilnærming finner vi hos Steven Fuller, som i bøkene *Science vs. Religion?* (2007) og *Dissent over Descent* (2008) tar til orde for at skolene i Dover burde få undervise ID i naturfagstimene. Fullers posisjon er provoserende også fordi han i 2005 stilte som vitne i Dover-rettssaken på vegne av ID-tilhengerne. Hans kritiske poeng er imidlertid hentet fra Karl Popper, som mente at pseudovitenskapelige teorier måtte knuses med vitenskapelige argumenter, ikke med fordømmende framstillinger, skråsikker skepsis, sensur eller forbud. Ved å gi elevene en innføring i debatten, mener Fuller, kan de samtidig lære om vitenskapelige kriterier for kritisk tekning og argumentasjon.

En mer moderat posisjon finner vi hos Michael Ruse, vitenskapsfilosofen som var ekspertvitne mot kreasjonistene i rettssaken i Arkansas i 1982. For noen år siden utga han boka *Can a Darwinian be a Christian?* (2001), og svaret var klinkende klart: «Absolutely!». Senere redigerte Ruse antologien *Debating Design: From Darwin to DNA* (2004) sammen med William Dembski, en av premissleverandørene for ID-bevegelsen i USA. Det betyr ikke at Ruse anerkjenner ID som vitenskap, men han avviser at det finnes en absolutt motsetning mellom vitenskap og religion.

Liknende argumenter finner vi i antologien *The Panda's Black Box. Opening up the Intelligent Design Controversy* (2009). Ved å bli undervist i kontroversen, skriver biologen Scott F. Gilbert, vil elevene fort forstå at det ikke finnes noen vitenskapelig uenighet i synet på evolusjonslæren. Den såkalte kontroversen mellom kreasjonister og darwinister, er snarere et medieskapt munnhuggeri mellom et fåtall polemiske anti-kreasjonister og anti-darwinister, hevder redaktøren Nathan C. Comfort. Vitenskapshistorikeren Daniel Kelves oppsummerer på sin side at denne gjensidige polariseringen ikke finner sted i vitenskapelige kretser, men snarere henter næring gjennom framstillingen i media, i rettssaler og i polemisk populærvitenskap.

Det er all grunn til å feire Darwin og evolusjonslæren i 2009, men mange av argumentene i den norske debatten er utdaterte og preller av på dagens ID-retorikk.

Darwin fortjener et bedre forsvar, noe som også må innebære en mer balansert håndtering av spørsmålet om religion og vitenskap. En polarisering av debatten tjener bare dogmatikerne på begge ytterkanter.

Artikkelen sto på trykk i [Klassekampen](#) 29.12.09.

En lengre versjon av denne artikkelen er trykt i siste nummer av [Arr – idéhistorisk tidsskrift](#)(4/2009).